

Hvor har Ottar bodd?

Av Jens Storm Munch,
tidligere fylkeskonservator.

På grunn av forskjellige omstendigheter fikk jeg ikke svart på avisinnlegget til Birger Caspersen i Nordlys for 7. januar. Nå ser jeg at diskusjonen er ført videre, denne gang i Troms Folkeblad for 20. januar, der hele førstesiden er viet saken, sammen med et stort bilde med en redselsfull vikinghjelm med horn. Å få avskaffet disse hornene synes å være en håpløs oppgave, til tross for at alle fagfolk er enig i at slike horn ikke har noen rot i virkeligheten, men skriver seg fra noen romantiske kunstnere på 1800-tallet. Det gledet meg at Birger Caspersen var enig med meg her. Jeg håper at man for fremtiden ikke opptrer med slike hjelmer.

Bodde lengst nord.

Så var det spørsmålet om hvor Ottar kan ha bodd. Ingen kan benekte at den nålevende person Ottar Lenvik bor i kommunen, ved Finnsnes. Men med vikingehøvdingen Ottar er det en annen sak. Selv om man ikke med full sikkerhet kan si hvor han har bodd, er det likevel mulig å bygge på det vitenskapen og kulturhistoria har funnet ut og dermed utelukke endel steder som synes usannsynlige og peke på andre plasser der forholdene ligger til rette for et høvdingesete.

For det første kan vi ta utgangspunkt i det Ottar selv forteller. Han bodde lengst nord av alle nordmenn, sier han. Samtidig forteller han at han var blant de fremste i sitt land. Dermed har vi trolig plassert ham som en høvding i det området som i dag omfattes av Troms fylke. Det er imidlertid lite trolig at han har bodd i utkanten av det bosatte området på denne tiden. Videre vet vi at han besøkte kong Alfred i England og dermed har vi ham tidfestet til slutten av 800-årene.

Tettest bosatt.

Dernest kan vi gå til det som arkeologien forteller om vikingetidens kultur- og bosetningshistorie. Der kan vi se at det var kyststrøkene som var de tettest bosatte områder av landsdelen. Særlig langsmed ytterkysten av Hinnøy, Grytøy, Bjarkøy, Senja og Kvaløy finner vi svært mange funn og fortidsminner fra norsk jernalder og vikingetid. Videre er det klart at det norske bosetningsområdet også omfatter Ibestad, Dyrøy og de sydlige deler av Senja, omkring Tranøy/Stonglandet. De øvrige deler av de indre kyststrøk, langsmed Gisundet og Tromsøysundet, samt de ytre fjordstrøk, er langt svakere representert i det

norske arkeologiske materialet. Både i deler av disse områder og i de indre fjordstrøk og videre innover i dal- og fjellbygdene, som nesten totalt mangler funn og kulturminner som kan tilskrives norsk bosetning, regner vi med at det var samene som dominerte.

Hittil har forskning innen samisk oldtid ikke vært prioritert, men nå er dette i ferd med å endre seg, ikke minst takket være innsats fra Universitetet i Tromsø og Sametinget.

Arkeologisk forskning har det vært drevet i Nord-Norge i langt over 100 år. Selv om denne vitenskapen alltid må være åpen for nye funn som kan kullkaste eldre teorier, er det utenkelig at det generelle bildet vi har av bosetningsmønstret vil bli vesentlig endret. Dermed mener arkeologene å kunne hevde med stor sannsynlighet at det er i ytterkystområdene vi må søke etter Ottars bosted. For å postulere at et sted kan ha vært et høvdingesete ser vi etter spesielle kulturminner: store gravhauger og nausttufter mange og rike funn, samt historiske kilder.

Ingen indikasjoner.

På gården Lenvik har vi ingen slike indikasjoner, hverken funn, kulturminner eller andre kilder som indikerer at man på Ottars tid har hatt et høvdingesete her. Som jeg tidligere har vært inne på, er det Fridtjof Nansen som i sitt verk «Nord i Tåkeheimen», i sin tid kombinerte Ottars navn med Lenvik fordi gården på 1100-tallet i følge islandske kilder var det nordligste kirkested i landet. Personlig mener jeg at denne kirken må tolkes som en misjonskirke, reist i grenselandet mellom det norske og det samiske området.

I debatten om mulige Ottar-gårder har det blant fagfolk særlig vært pekt på to mulige bosteder. Begge ligger langsmed ytterkysten, på steder der det åpner seg fjorder inn mot innlandet. For vikingetidens overklasse betød fangstprodukter som skinn og pelsverk meget, ved siden av det som skattleggingen av samene kunne innbringe. Videre var sjøfangst og muligens også fiske svært viktig. Som vi husker brakte Ottar med seg kvalrosstann som gave til kong Alfred, noe som forteller hvilken kostbarhet dette var,

Forholdene lå til rette.

Det ene stedet er på yttersiden av Kvaløya utenfor Tromsø, med gårdene Austein, Storslett og Brensholmen. Allerede før krigen pekte arkeologen Gutorm Gjessing på at her lå forholdene til rette for et høvdingesete. Her er gode havneforhold, akseptable jordbruksmuligheter og ellers flere av de andre elementer som kan indikere en stormannsgård. I dette området er det funnet flere graver med tildels fine funn, bla. annet importsaker fra både England og Kvitsjø-området. Som kjent reiste Ottar først til Kvitsjøen og deretter til Eng-

land. Sakene passer også inn med dateringen til Ottar. Noen storhauger er imidlertid ikke kjent her, men derimot foreligger det opplysninger om store nausttufter. I negativ retning teller det at stedet ligger langt mot nord, ved yttergrensen av det norske bosetningsområdet.

Bjarkøy inne i bildet.

Det andre stedet som i den seinere tid har vært fremme i debatten er Bjarkøy. Her forteller de historiske kilder at det har vært et høvdingesete i seinere del av vikingetiden, samtidig som oldfunn viser at stedet har aner bakover i tid. I tillegg til gode havneforhold og jordbruksmuligheter finnes her både store gravhauger, et par nausttufter og et spesielt tunanlegg med en gruppe tufter liggende rundt en oval plass.

Slike tunanlegg settes ofte samband med et høvdingesete. Bjarkøy ligger omtrent midt i et område som har hatt en ganske tett norsk bosetning, med gode kommunikasjoner både nordover og sørover. Skal en dømme etter det vi seinere vet om Bjarkøyættens godskompleks så synes det å ha omfattet nettopp det området langsmed ytterkysten av Troms som i vikingetid og tidlig middelalder både har hatt en overveiende norsk bosetting og representert rike maritime ressurser.

Tore Hunds forløper.

I korte trekk er dette kvintessensen av de resultater forskningen har kommet fram til i dag. Personlig er jeg av den mening at det ikke er urimeleg å se Ottar som en forløper for Tore Hund og dermed plassere ham på Bjarkøy. Det betyr ikke at man kan utelukke Austein/Brensholmen men da må man akseptere at viktige elementer her kan være fjernet på grunn av seinere aktiviteter. Andre mulige steder kan f.eks. være Torsken eller Tranøy men ingen av disse plasser har slike kulturindikasjoner at de peker seg ut på en spesiell måte. Tranøy ligger også langt inne i landet.

Det som etter min mening er ganske klart er at ingen av de kriterier som forskningen mener er nødvendige for å postulere et høvdingesete er til stede i Lenvik. Min konklusjon er derfor: Ottar har ikke bodd i Lenvik!

Dette er mitt siste ord i denne saken.